

маційні рамки й таким чином мають розглядатися винятково як інформаційні листки, *газети в Рівному або Кам'янець-Подільську розгорнули шалену українську національну пропаганду, яка має в Києві надзвичайно негативний вплив*. Пронімецькі українські кола в Києві вказують, що всі українські радикально-націоналістичні кола бачать у газеті "Волинь" (Рівне) свій бойовий листок. Ця газета бачить свою мету не в боротьбі з більшовизмом і вихованні в народі лояльності та старанності в праці, а в *національно-українському освідженні мас*, у впливі на широкі маси в національному дусі, і в роздуванні національної ненависті до росіян, яких вона з презирством називає "московитами", до російської культури, літератури і мови, не беручи до уваги національно-політичні умови" [9, арк. 397–400].

Наступна доповідь за листопад 1942 р. (датована 1 грудня 1942 р.) містить таку цікаву інформацію: "Несприятливим у психологічному плані було розпорядження райхскомісара України про закриття всіх шкіл, окрім народних 4-х класних, включно з ремісничими школами. Інтелігенція розглядає ці заходи, як свідому політику, спрямовану на те щоб знизити культурний рівень українців. *При цьому необхідно підкреслити, що, як показує досвід, цей і подібні накази, якщо не дослівно, то загальним змістом стають відомі українським колам* (це означає, що націоналістична розвідка працювала відмінно – *І.П.*). Тому не дивно, що українські кола щораз більше переконуються в тому, що німецьке цивільне правління дійсно проводить культурну політику спрямовану на знищення української культури. Це переконання призведе до того, що все більші кола будуть переходити до радикального табору і радикального руху, який спочатку був винятково експортованим явищем, принесеним сюди західними українцями та емігрантами, які проникли на ці землі разом з німецькою армією, а тепер *поступово захопить українське населення і стане впливовим*. Уже сьогодні можна стверджувати, що в широких масах населення зростає готовність розглядати акти диверсій і терору, як належний спосіб дії і схвалювати їх. Буде зростати кількість осіб готових до терористичної діяльності" [9, арк. 657].

Неабияку стурбованість у гітлерівців у листопаді 1942 р. спричиняла діяльність товариства "Просвіта", яке вони, не безпідставно, розглядали як офіційне прикриття діяльності ОУН на Київщині та в інших регіонах Центральної і Східної України [9, арк. 663–666].

Підсумовуючи викладений вище матеріал, слід констатувати, що, в очах співробітників гітлерівських спецслужб, пропаганда українського націоналістичного підпілля в генеральному комісаріаті Київ виглядала більш шкідливою для німецьких інтересів, ніж пропаганда комуністичного підпілля. Нацисти, які розглядали своє панування в Україні в довготерміновій перспективі, усвідомлювали, що у випадку перемоги на фронті, комуністична пропаганда і радянське підпілля будуть швидко нейтралізовані, натомість націоналістичне підпілля гітлерівці розглядали як найбільшого противника німецькому пануванню в Україні (після евентуального позитивного для Німеччини завершення війни). Особливо непокоїли нацистів великий вплив націоналістичної агітації на молодь та інтелігенції, використання для агітації церкви і "Просвіти".

1. Стахів Є. ОУН у боротьбі з німецькими нацистами на території Наддніпрянщини (Програмові зміни в ОУН) // Сучасність. – Мюнхен, 1986. – № 5. – С. 85–91. 2. Прокоп М. Організований український визвольний рух під час німецької окупації України 1941–1944 рр. // Прокоп М. Напередодні незалежної України. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто – Львів, 1993. – С. 19–122. 3. Кость С. Преса УПА і українського збройного підпілля // Кость С., Тимчишин О., Федірко К. нариси з історії української військової преси. – Львів, 1998. – С. 224–252. 4. Романишин Ю. Пропагандивна діяльність ОУН-УПА 40–50-х рр. XX століття як факт історії боротьби за незалежність України // Збірник праць науково-дослідного центру періодики. – Львів, 2001. – Вип. 9. – С. 222–229. 5. Стасюк О. Видавничо-пропагандивна діяльність ОУН (1941–1953 рр.) – Львів, 2006. – 383 с. 6. Малюга В.М. Антинімецька інформаційно-пропагандистська діяльність ОУН і УПА серед населення окупованої України (1941–1944 рр.). – Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. – Спеціальність 20.02.22 – військова історія. – К., 2006. – 215 с. 7. Мороз В. Підпільна преса ОУН і УПА на території Львівської області // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – Львів, 2001. – Вип. 9. – С. 217–229. 8. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВОВУ України). – Ф. 3676. – Оп. 4. – Спр. 475. 9. ЦДАВОВУ України. – Ф. 3676. – Оп. 4. – Спр. 474. 10. ЦДАВОВУ України. – Ф. 3676. – Оп. 4. – Спр. 480.

Надійшла до редколегії 17.02.10

Ю. Полюхович, здобувач

УПАКАЛЬ К'ІНІЧ – ПРАВИТЕЛЬ ПАЛЕНКЕ

Автор на основі аналізу нещодавно знайдених ієрогліфічних текстів майя з "Храму XXI" в Паленке реконструює деякі раніше невідомі епізоди політичної історії міста середини VIII століття, підтримує висновок про правління в ньому між 736 та 751 рр. царя на ім'я Упакаль К'ініч Ханаахб Пакаль, та висловлює думку про подовження у той час політичного союзу Паленке з містом Хуште-К'ух.

Based on the analysis of recently discovered Maya hieroglyphic texts from "Temple XXI" at Palenque, author reconstructs some unknown episodes of the political history of this city in the mid-VIII century, supports the conclusion concerning the reign of the king named Upakal K'inich Janaahb Pakal between 736 and 751 AD and supposes the extension of political alliance between Palenque and Huxte K'uh polity during that period.

Корпус ієрогліфічних написів майя з городища Паленке (Чіапас, Мексика) належить до найбільших серед епіграфічних пам'яток майя Класичної доби (часу з III до X ст. н.е., коли міська цивілізація майя в низинних регіонах півночі Гватемали, Чіапасі та на півдні півострову Юкатан набула найвищого розвитку). Однак, історичні події в ньому відображено доволі нерівномірно: якщо правління К'ініч Х'анаахб Пакаля (615 – 683 рр.) та Кан Бахлама II (684–702 рр.) висвітлено у великій кількості написів і досить докладно, то в історії міста з 736 до 764 рр. існував певний "пробіл".

Цей "пробіл" певною мірою заповнює знахідка, зроблена у серпні 2002 року археологічною експедицією на чолі з Арнольдо Гонсалесом Крусом в одній із споруд Паленке, що її археологи позначили умовною

назвою "Храм XXI". Там було знайдено велику різьблену кам'яну плиту, що прикрашала споруджену в "храмі" платформу, а також декілька інших уламків, на яких містяться написи [7, р. 70–75; 17].

Зокрема, текст на бічній поверхні віка, що укривало платформу, містить дату (в умовному запису) 9.13.17.9.0, 4 Ах'ав з Йашк'ін, яка відповідає 14 червня 709 року (за юліанським стилем):

tsi-ka-K'INICH-HAAB BOLO'N-PIHK HUXLAJU'N-WINIK-HAAB HUKLAJU'N-HAAB BOLO'N-WINIK mi-K'IN CHAN-AJAW yi-K'IN-NAL-la u-TI'-HU'N-na sa-mi-ya HUL-li-ya [текст не зберігся] Tn9701 [21] -UH(?) u-ch'o-ko-K'ABA' WINIK-LAJU'N HUX-YAX-K'IN X₁ [текст не зберігся HUX-] AK'IIN(?) ma-ta K'INICH K'AN-na-JOY-CHITAM K'UH-BAAK-AJAW u-na-hi yo-ki-bi K'ANK'-K'UH u-ts'i i-

© Полюхович Ю., 2010

cha-ma AJAW wa-WA'-wa-ni ta X₂-le o-ki-bi ch'o-ko u-pa-ka-la K'INICH ch'o-ko K'UH-BAAK-la-AJAW ha o-ba ki-X₃-na-ja X₄-na-ja ta-CH'AHB-AK'AB-IL yi-chi-NAL-la [T№1011-CHAAHK] UNEN-K'AWIL-la u-TS'AK-a waklaju'n-waklaju'n-WINIK-ji-ya CHAN-HAAB-ya JUUN-WINIK-HAAB [текст не зберігся]

Нотатки до читання тексту:

X₁ – відсутній в каталогах знак з невстановленим читанням, зображує птаха з людською головою;

X₂ – відсутній в каталогах знак з невстановленим читанням; репрезентує голову чаплі з рибою у дзьобі. Г.Берналь Ромеро пропонує, виходячи із зовнішнього вигляду знаку, читання *ILA'* [4, р. 8], однак, воно є неможливим, оскільки цей знак зустрічається з префіксом-займенником *u-* (ліплена панель з "Храму XIX"), з чого випливає, що його читання розпочинається на приголосну;

X₃ – відсутній в каталогах знак з невстановленим читанням;

X₄ – відсутній в каталогах знак з невстановленим читанням; зображує руку, що тримає кременеве лезо.

Переклад тексту:

"Лічення року Сонцевидим, 9 чотирьохсотріч, 13 двадцятиріч, 17 років, 9 місяців і 0 днів (від початкової дати до дня) 4 Ахав, у Місці Затмарення Сонця його ті'ху'н<1>, переддень, коли прийшов [Місяць у третьому періоді], ... – його юнацьке ім'я 30 (діб).

... Хуш Ак'ін Мат – К'ініч К'ан Хой Чітам, священний Баакальський владар, у будинку платформи Вогняного Бога привітання<2> дядька-владаря.

Постали у званні ... Окіб-юнак та Упакаль К'ініч-юнак, священні Баакальські владарі, вони ті, з ким було зроблено і було завдано поранення (??) <3> під час жертвування і нічного пильнування у присутності [Бога G1-Чаахка] та Немовляти-К'авіля.

Зміна за порядком 16 (діб), 16 місяців, 4 років і одного двадцятиріччя (до дня 9.15.2.7.16, 9 Кіб 18 К'айаб, 10 січня 734 р.).

Нотатки до перекладу:

<1> Ті'ху'н – термін невідомого значення (титул – ?), що є елементом дат дев'ятидобового циклу.

<2> *u-ts'i*. Це слово можна порівняти з ч'оль *ujts'in*, "вітати (цілюючи руку і прикладаючи до лоба)", *ujts'in*, "обожнювати, уклонятися". Г.Берналь Ромеро читає відповідне сполучення *u-SUTS'* [20, р. 186-187], однак, переклад "кажан дядька-владаря" викликає сумніви.

<3> Повні читання відповідних слів неясні, однак, суфікси *-la'* вказують, що це форми пасиву певного типу дієслів, що мають значення: "зробити тим, що означає корінь дієслова" [14, р. 179-188].

Отже, текст містить повідомлення про отримання певного звання (позначеного ієрогліфом "чапля з рибою"-le) та пов'язану з цим церемонію, що сталася у червні 709 року, за правління паленкського царя К'ан Х'ой Чітама II (702 – бл. 721).

Дієслова, що описують ритуал, до кінця незрозумілі. Однак, у подальшому тексті зазначено, що він стався "під час жертвування та нічного пильнування". Переклад вислово *chahb-ak'ab* є предметом дискусії. Свого часу Р.Крочок встановила, що відповідне словосполучення описує ритуали кровопускання [13, р. 107]. Послідовність знаків читали як *ch'ab ak'*, перекладаючи "кровопускання/мордування язика", виходячи із значення, встановленого у мові ч'оль: *ch'ahb*, "їжа під час посту", "постувати, піст", *ch'ab*, "утримуватися від статевих стосунків (під час посту), та *ak'*, в ч'оль та юкатек – "язик". Однак, у подальшому було встановлено, що знак T№504 слід читати не *AK'*, а *AK'AB*, що унеможливило вищенаведений переклад. Кр. Гельмке та Г.Кеттунен пропонують для сполучення *CH'AHB-AK'AB*

переклад "міць, сила" ("strength, potency") [12, р. 90], однак, такий переклад не має опертя в наявних лексикографічних матеріалах з мов майя. Д.Стюарт, виходячи з іншого значення кореня *ch'ab*, а саме, "творити", перекладає відповідний вираз "творіння та пільма" ("creation and darkness") [20, р. 147]. З точки зору автора цієї статті попереднє розуміння *CH'AHB* як "ритуальне випробування/самомордування" є цілком прийнятним; другу ж частину словосполучення слід розуміти як "ніч", "обряд, що відбувається уночі", "нічне пильнування". Адже, деякі пам'ятки майя свідчать, що обряди кровопускань відбувалися в темряві, у світлі смолоскипів (одвірок 24 з Йашчілана).

На користь розуміння описаного ритуалу як ритуального кровопускання свідчить і сцена на різьбленій плиті, що прикрашала верховну стінку платформи у храмі, та, імовірно, репрезентує цей обряд. На плиті зображено п'ять постатей: чоловік похилого віку, який сидить на троні в центрі, два молодики обабіч нього та дві фантастичні істоти, які поєднують риси щурів та ягуарів (або люди в масках таких істот) ліворуч та праворуч від молодих людей. Так ось, чоловік в центрі вручає юнакові ліворуч так звану "протиакчу" – інструмент, яким завдавали поранення під час ритуальних кровопускань.

Про поширеність ритуалу ритуального кровопускання серед майя повідомляють колоніальні джерела. Зокрема, єпископ Юкатану Д. де Ланда пише: "Час від часу вони жертвували свою власну кров, розрізуючи мочки вух на смужки, які вони залишали як ознаку. В інший час вони протикали свої щоки або верхню губу; і ще вони робили надрізи в різних частинах тіла, або протикали наскрізь язик и просували через нього паличку, викликаючи крайній біль; і ще вони відрізали верхню частину чоловічого члена" [22, р. 47].

Наявна в напису на віку дата місячного календаря, яка вказує, що обряд було виконано під час нового місяця, підтверджує цікаве спостереження, зроблене польським дослідником С. Іванішевським на підставі аналізу написів з городища Йашчілан: ритуали кровопускання жінок влаштовувалися, коли Місяць був у повні, навпаки, обряди кровопускань чоловіків – коли його не було видно [11].

Мету обряду, репрезентованого саме на рельєфі з "Храму XXI", здається, дозволяє зрозуміти центральна постать на рельєфі. Напис поряд із нею каже (ієрогліфи P-S): *u-BAAH-IL A'N ch'a-TN#1077 u-KOKAN-CHAN HO-WINIK-AJAW ya-AJAW-TE' K'INICH JANAANB-PAKAL-la K'UH-BAAK-la AJAW*

Переклад тексту:

"Імператор Ч'а-TN#1077 Укокан Чана – владар, (який жив) п'ять двадцятиріч, велике дерево (=особа з царського роду) К'ініч Х'анаахб Пакаль, священний Баакальський владар".

Утім, К'ініч Х'анаахб Пакаль помер у серпні 683 року, за 26 років до зображеного ритуалу. Однак, як відомо і з інших пам'яток майя Класичної доби, однією з цілей обряду кровопускання було викликання в його учасників, унаслідок втрати крові, більшого шоку та, можливо, застосування галюциногенів рослинного та тваринного походження, галюцинацій, під час яких учасникам ритуалу "являлися" боги та душі предків [1, с. 33-39]. Беручи до уваги особливо шанобливе ставлення паленкської офіційної пропаганди до К'ініч Х'анаахб Пакаля, цілком зрозумілою є організація спеціального обряду з метою викликання душі цього предка царської родини.

Складніше зрозуміти уявлення, відповідно до яких душа померлого предка могла бути імператором, втіленням іншого предка. Хоча наявна спеціальна ро-

бота Д.Стюарта та С.Хаустона, присвячена записам про імперсонаторство [10, р. 289-312], зміст цих уявлень не до кінця ясний: чи набувало уособлення божества (предка) його надприродну силу, чи лише провіщало від його імені? Які саме особливі риси та якості мало втілення? Чи був правитель уособленням бога завжди, чи певний строк, чи лише під час священної церемонії? На останнє питання випадок, що розглядається, дає відповідь на користь другого варіанту, оскільки Ханаахб Пакаль більш ніколи не згадується у зв'язку з тією ж особою, імперсонатором якої він виступає у сцені на рельєфі з "Храму XXI".

Імена, які містять елементи Ч'а-ТН№1077 та Укокан Чан, відомі в текстах Паленке. Цар на ім'я Укокан Чан, згідно з написом на центральній панелі з "Храму Хреста", був коронований у квітні 966 р. до н.е. Правитель, якого звали Ч'а-ТН№543/1077 (так званий "Casper" через схожість знаку ТН№543 з "добрим привидом" з популярного у 1990-ті роки мультфільму), був коронований у серпні 435 р. Однак, в заключній частині тексту на різьбленій плиті згадано певну подію за участю Ч'а-ТН№1077, чийм імперсонатором виступала примара Ханаахб Пакаля, датовану за допомогою інтервального числа:

9.15.5.0.0 – 2.10.1.7.3 = 7.5.3.10.17, 10 Кабан 5 Муваахн, що відповідає 21 липня 251 р. до н.е. Отже, йдеться про раніше невідомого правителя Баакальської держави, який буцімто правив за передкласичних часів.

Його зв'язок із репрезентованим ритуалом впливає, мабуть, із того, що саме він збудував культову споруду, яка була, імовірно, попередником чи аналогом "Храму XIX". Текст на різьбленій плиті каже (H5-H10):

LAJU'N-"KABAN" NAAH... u-TI'-hu-na HO-MUWAANN-NI NAAH-OSH-OTOT-AJ TН№101-CHAAHK SAK-BALAM? UNEN-K'AWIIL u-KAB-ji-ya ch'a-TН№1077 K'UH-BAAK-la-AJAW ti-JOY TН№617-OL-YAX-X₅ TН№225-K'AN-AKAN?-NAAH CHAK-AKTUUN?

Переклад тексту:

"День 1 Кабан, Наах ... – його ті'ху'н, 5 Муваахн, перше входження в будинок GI – Чаахк, Сак-Балама? та Немовляти-К'авііля, під проводом Ч'а-ТН№1077, священного Баакальського владаря в окрузі ... входу до Іаш ..., де ТН№225 К'ан Акан? Наах, велика печера? ...".

Згадані в напису GI – Чаахк, Сак-Балам та Немовля-К'авііль – трійця особливо шанованих в Паленке богів. З напису випливає, що подія відбулася, мабуть, не в Лакам-Ха – Паленке, а в якійсь ближчє невідомій місцевості, де знаходилося також святилище, чия назва тотожна назві паленкського "Храму Хреста з Листям" – ТН№225 К'ан Акан? Наах, "Будинок ... Жовтої Трави" [20, р. 135-136].

Найцікавіша з точки зору реконструкції історії Паленке інформація пов'язана із двома основними учасниками цього обрядового дійства. При цьому, обох позначено титулом "священний Баакальський владар", що дає підстави вважати, що обидва у різні часи були правителями міста.

Першого з них в напису на бічній поверхні віка названо 'Okib ch'ok, "Окіб-юнак" (можна перекласти також "Окіб-царевич"). З напису у сцені на різьбленій плиті (I-N) випливає, що це так зване "юнацьке", докоронаційне ім'я правителя Паленке Ахкаль Мо Наахба III (правив з 722 р.):

o-ki-bi u-ch'o-ko-K'ABA' K'INICH-ANK-la MO-NAAHB K'UH-BAAK-la-AJAW

Переклад тексту:

"Окіб – юнацьке ім'я К'ініч Ахкаль Мо Наахба, священного Баакальського владаря".

Услід йому в якості учасника церемонії в напису на віку названо особу на ім'я Упакаль К'ініч, також з титулом "юнак", царевич". Персонаж з таким ім'ям відомий в де-

яких фрагментах текстів з Паленке. Зокрема, на уламку №1144 із запаснику музею "Альберто Рус Луїльє" зазначено ім'я PAKAL-K'INICH JANAANB-pa-ka-la, з титулом "священний Баакальський владар". На ліпленій панелі з "Храму XIX" міститься запис u-PAKAL-K'INICH, що є частиною цього ж імені. На так званій "Панелі К'ан Ток'ів", яка містить повідомлення про призначення правителями Паленке певних високопосадовців з титулами к'ан ток' ("Жовтий/Коштовний Кремін"), під січнем 742 року згадується про призначення однієї з цих осіб правителем, чие ім'я закінчується словами ...-ka-la K'INICH-JANAANB-PAKAL-la [18, р. 83-87]. Нарешті, це ж ім'я наведено на різьбленій панелі з "храму XXI", де воно позначає молодого чоловіка праворуч від центральної постаті:

u pa-ka-la KINICH ba-ch'o-ko K'UH-BAAK-la-AJAW.

Переклад тексту:

"Упакаль К'ініч, головний юнак, священний Баакальський владар".

Отже, є всі підстави вважати, що між 736 р., датою, коли востаннє згадується Ахкаль Мо Наахб III, та 751 р., коли в якості правителя Паленке згадано Кан Бахлама III (його існування незалежно встановлено Г.Берналем Ромеро, С.Мартіном та В.М.Талахом [5, р. 26-27; 16, р. 200, 212; 2]), правителем Паленке була особа на ім'я Упакаль К'ініч ("Щит Сонцевидого") або, в іншому варіанті, Упакаль К'ініч Ханаахб Пакаль ("Щит Сонцевидого Ханаахб Пакаля"). Різниця може пояснюватися тим, що більш повний варіант – тронне ім'я, прийняте після коронації, і воно проголошує певну політичну програму. "Сонцевидий Х'анаахб Пакаль" – вочевидь той самий правитель Паленке, який царював з 625 по 683 рр., був фактичним засновником нової династії, перетворив Паленке – Лакам-Ха на провідну політичну силу на заході світу майя [16, р. 161-168; 18], і викликанню душі якого було присвячено церемонію за участю Упакаль К'ініча. Отже, новий владар досить прозоро проголошував намір захищати (бути "щитом") здобутків Х'анаахб Пакаля та його політичного курсу. Втім, необхідність захисту передбачає наявність певних загроз. Імовірно, саме ці загрози, які, врешті решт реалізувалися, і спричинили брак відомостей про Упакаль К'ініча на пам'ятках Паленке.

Щоправда, написи з "Храму XXI" не дають змоги визначити, що це були за загрози. Однак, вони містять, поряд із відомостями про родинні зв'язки Упакаль К'ініча, цікаву інформацію стосовно союзників, за допомогою яких Паленке намагалася протистояти неприятелям.

Зокрема, фрагмент A4-B10 тексту на різьбленій плиті з "Храму XXI" повідомляє про батьків репрезентованих у сцені молодих людей:

u-JUUN-TAHN-na NAAHB-CHIIT-K'UH IX-ki-nu-wi ma-MAT IX-AJ HUX-TE'-K'UH u-YAX-CHIIT SAK BOOK?-IK'-IL [JUUN-NAAHB?] NAAH-KAN TIWOOL-la [CHAN MAT]

Переклад тексту:

"він – турбота жінки з Озера Батьківського Бога, Іш Кінуув Мат, жінки з Хуште-К'ух; батько (його) світлого духмяного (?) дихання – (подібний богові Х'уун Наахб?) Наах Канові Тівооль (Чан Мат)".

Зазначені тут Іш Кінуув Мат і Тівооль Чан Мат відомі також з інших джерел: у сцені на так званій "Палетці рабів" вони вручають знаки влади Ахкаль Мо Наахбу III, в тексті на лівому косяку з "Храму XVIII" Тівооль Чан Мат названий батьком цього правителя [18, р. 82]. Якщо згадано батьків обох репрезентованих у сцені молодиків (що найбільш імовірно, оскільки інші формули батьківства у тексті відсутні), Упакаль К'ініч виявляється молодшим братом Ахкаль Мо Наахба III, онуком К'ініч Х'анаахб Пакаля. Вперше таку думку було висловлено Д.Стюартом – див. [18, р. 84; 19, р. 40].

Надзвичайно цікавою є вказівка на те, що мати імовірних братів, Іш Кінуув Мат, походила з Хуште-К'ух ("Три Боги"). Археологічно це місто або місцевість не ідентифіковане, проте, напис на "Монументі 6" з Тортугеро (65 км західніше Паленке) повідомляє, що в червні 644 р. правитель Тортугеро Бахлам Ахав завдав поразки Хуште-К'ух [8, р. II-19], отже це місто знаходилося ймовірно десь між Паленке і Тортугеро. Інша вказівка полягає у згадці певного "озера" чи то "моря Батьківського Бога", але з якою саме з численних водойм, розташованих на північний захід від Паленке її можна ототожнити – неясно. Династичні зв'язки між Паленке та Хуште-К'ух були досить традиційними. Так, напис на правій панелі передньої стінки внутрішнього святилища з "Храму Сонця" в Паленке (в реконструкції П.Метьюза), згадуючи батьків Кан Бахлама II, старшого сина Х'анаахб Пакаля, який правив у 684 – 702 рр., повідомляє:

K'INICH KAN-BAHLAM-ma AJ-pi-tsi-la OHL K'UH-MAT-la-AJAW u-MIHIN-IL HO-WINIK-AJAW K'INICH-JANAANB-PAKAL ya-AL TNe182-K'UH-IXIK IX-TS'AK-AJAW u-MAM-ma YAX-ITSAMAAT-ti X₆-AJAW-wa o-ki-bi AJ-HUX-TE-K'UH

Нотатки до читання тексту:

X₆ – відсутній в каталогах знак з невстановленим читанням, репрезентує голову певної тварини або птаха. Г. Берналь Ромеро та Б.Х. Венегас Дуран вважають, що це лицевий варіант знаку TUUN, "камінь" [6, р. 12].

Переклад тексту:

"К'ініч Кан Бахлам Ах Піцлаль Охль, священний Матвільський владар, син владаря, який (жив протягом) п'яти двадцятиріч, К'ініч Х'анаахб Пакаля, дитина жриці(?) Іш Ц'ак(бу) Ах'ав, онук по матері Йаш Іцамаата, ... владаря з Окібу, людини з Хуште-К'ух".

Отже, жінка К'ініч Х'анаахб Пакаля Іш Ц'акбу Ах'ав також походила з Хуште-К'ух. Беручи до уваги, що шлюб Х'анаахб Пакаля стався у березні 626 року, політичний союз цього міста з Паленке відбувся вже у середині 620-х років.

Син наступної хуште-ухської царівни, Іш Кінуув Мат, Чулук Окіб (майбутній Ахкаль Мо Наахб III) народився, згідно з написом із "Храму XVIII", у вересні 678 р., таким чином, шлюб його батьків, що знаменував подовження політичного союзу двох міст, мусив був статися не пізніше кінця 677 року (цікаво, що у жовтні 675 р. Х'анаахб Пакаль здобув якусь важливу перемогу [9, р. 50-51], і союз міг бути пов'язаний саме з війною).

Текст із "Храму XXI" дає підстави вважати, що підкреслення у написах Паленке 730-х років приязних зв'язків із Хуште-К'ух було не лише даниною традиції. В тексті на різьбленій плиті після дати, що розраховується як день 9.15.4.15.17, 6 Кабан 5 Йашк'ін, 10 червня 736 р., великої лакуни в блоках C3 – D8 та згадки святилища одного з головних паленкських богів, "Бога GIII" (місцевого варіанту Бога Сонця) йде текст (D9-F2):

ye-ENT-TE-je KINICH ANK-la-MO-NAANB K'UH-BAAK-AJAW yi-ja-TE-ji sa-ja-la-BOLO'N-o-ki-bi

Переклад тексту:

"це звершення<1> К'ініч Ахкаль Мо Наахба, священного Баакльського владаря, в присутності? Сахаль Болон Окіба".

Нотатки до перекладу:

<1> Термін *-ehtej*, "звершення, здобуток" (порівн. ч'оль *e'tel*, "робота, доручення", ч'орті *eht*, "спроба, ви-

пробування") в майянських написах позначає або воєнну перемогу, або завершення будівництва споруди (в такому значенні його вжито, зокрема, на "Трифігурній панелі" з Палацу Паленке [3]). Імовірно, йдеться про завершення будівництва згаданого вище святилища.

Найбільш цікавим у цьому уривку є ім'я другої задіяної особи – Сахаль Болон Окіб. Адже, зображення саме цієї особи вміщено на почесному, центральному місці на західній панелі платформи у "Храмі XIX" в Паленке, де його супроводжує напис:

sa-ja-la BOLO'N-na o-ki-bi AJ-HUX-TE-K'UH.

Переклад тексту:

"Сахаль Болон Окіб, людина з Хуште-К'ух".

Отже, союз Лакам-Ха та Хуште-К'ух був знов актуальним у середині 730-х років. Проте, імовірніше за все, він не допоміг паленкським правителям, і від Упакаль К'ініч Х'анаахб Пакаля, четвертого наступника К'ініч Ханаахб Пакаля, в історії в буквальному смислі залишилися самі уламки.

Залишається сподіватися, що нові знахідки текстів майя історичного змісту в Паленке або в його сусідів дозволять докладніше дізнатися про те, що ж відбувалося навколо цього міста в середині VIII ст. н.е.

1. Бабошкин М.П. Ритуал кровопускання у древніх майя в Класический период. // Древние цивилизации Старого и Нового Света: культурное своеобразие и диалог интерпретаций. М., 2003. 2. Талах В.Н. К'ініч Кан Баалам III – правитель Паленке. // www.mesoamerica.ru?indians/maya/kanbalam_talah.html. 3. Талах В.Н. Хроніки Баакльських владарів. // bloknot.info/gfe/view.php?file=Textos/Maya/Cronicas-de-Baakul.pdf. (Текст 6). 4. Bernal Romero G. U Pakal K'inich Janahb' Pakal, el nuevo gobernante de Palenque // Lakamha. Boletín informativo del Museo de sitio y zona arqueológica de Palenque: Año 1. – No.4, Abril/Mayo 2002. 5. Bernal Romero G. Palenque (Tok Tan o Baak): Secuencia dinástica. – Arqueología Mexicana: Vol. 8. № 45. 2000. 6. Bernal Romero G., Venegas Durán B.J. Las Familias de Palenque. Poder dinástico y tejido social del señorío de B'aakal durante el periodo Clásico Tardío // Lakamha. Boletín informativo del Museo de sitio y zona arqueológica de Palenque: Año 4/ Segunda época/ No.16, julio-septiembre 2005. 7. González Cruz A., Bernal G. El trono del Templo XXI de Palenque, Chiapas // Arqueología Mexicana: Vol. XI, No. 62, 2003, Julio-agosto. 8. Grube N., Martin S., Zender M. Palenque and Its Neighbors. Notebook for the XXVth Maya Hieroglyphic Forum at Texas, Austin, 2002. – Austin: Texas University Press, 2002. 9. Guenter S. The Tomb of K'inich Janaab' Pakal: The Temple of the Inscriptions at Palenque. 2007. // www.mesoweb.com/articles/guenter/TI.pdf. 10. Houston S., Stuart D. Of Gods, Glyphs and Kings: Divinity and rulership among the Classic Maya // Antiquity, 1996, 70. 11. Iwaniszewski S. Lunar Cycles and the Rulers' Life of Yaxchilan, Chiapas, Mexico / Paper presented at the Fourth International Congress of mayanists at La Antigua. – Guatemala: [s.e.], 1997. 12. Kettunen H., Helmke C. Introduction to Maya Hieroglyphs. Workshop Handbook. – [s.e.]: 2008. 13. Krochock R. The Hieroglyphic Inscriptions and Iconography of The Temple of the Four Lintels and Related Monuments, Chichen Itza, Yucatan, Mexico. – Austin: Texas University Press, 1988. 14. Lacadena A. Passive Voice in Classic Maya Texts: CV-h-C-aj and –n-aj Constructions. // Wichmann S. (ed.) The Linguistic of Maya Writing. – Salt Lake City: The University of Utah Press, 2004. 15. Martin S., Grube N. Chronicle of the Maya Kings and Queens. London: Thames & Hudson, 2000. 16. Martin S., Miller M.E. Courtly Art of Ancient Maya. New York, 2004. 17. Skidmore J. Major Find in Palenque's Temple XXI, 2002. // www.mesoweb.com/reports/discovery2.html. 18. Skidmore J. The Rulers of Palenque: A Beginner's Guide. Second edition. 2007 // www.mesoweb.com/palenque/resources/rulers/PalenqueRulers-02.pdf. 19. Stuart D. The Inscriptions from Temple XIX at Palenque: A Commentary. – San Francisco: Pre-Columbian Art Research Institute, 2005. 20. Stuart D. The Palenque Mythology: Inscriptions and Interpretations of the Cross Group. // Sourcebook for the 30th Maya Meetings. March 14-19, 2006. – Austin: Texas University Press, 2006. 21. Thompson J. E. S. A Catalog of Maya Hieroglyphs. – Norman, Oklahoma: University of Oklahoma Press, 1976. 22. Yucatan Before and After the Conquest, by Friar Diego de Landa / Traduced with notes by William Gates. – Mineola, N.Y.: Dover Publications, Inc., 1978.

Надійшла до редколегії 17.02.10